

Kindvriendelijke steden en participatierechten: participatieve planning als gedeeld leerproces

Sven De Visscher

Lector sociaal werk en onderzoeker aan Hogeschool Gent, (en verbonden aan het Vlaams netwerk kind- en jeugdvriendelijke steden en gemeenten, en de Child In The City Foundation)

ABSTRACTS

Onder impuls van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind is er de voorbije decennia meer aandacht ontstaan voor participatieve planning en onderzoek in de context van stedelijke planningsprocessen. Ook de huidige aandacht voor kindvriendelijke steden bouwt nadrukkelijk voort op het Kinderrechtenverdrag. Maar waar steeds meer dan vroeger stedelijke planningsactoren overtuigd zijn dat participatie belangrijk is, lijkt de vertaling van dit uitgangspunt in de praktijk steeds meer een technisch-instrumentele kwestie te worden. Hiermee dreigt de politieke betekenis van participatieve planning op de achtergrond te verdwijnen: het creëren van een collectief en gedeeld leerproces over samenleven in de stad van vandaag en morgen. In deze bijdrage gaan we dieper in op de verschillende betekenissen van het recht op participatie in het kader van stedelijke planningsprocessen.

The Convention on the Rights of the Child (CRC) has been promoting increased attention for participatory planning and research in the context of urban planning for the last decades. Also the current attention for child friendly cities builds explicitly on the CRC. But as urban planners are becoming more aware of the importance of participation, the actual implementation in the field seems to result more and more into a technical instrumental question. The political significance of participatory planning risks to disappear from the discussion: initiating a collective, shared and enduring learning process about living together in the city, today and in the future. In this contribution, I explore different meanings of the right to participation in relation to urban planning processes.

INLEIDING: KINDERRECHTEN EN KINDVRIENDELIJKE STEDEN

De stedelijke ruimte is een gecontesteerde ruimte, waarbinnen verschillende groepen en belangen letterlijke en symbolische ruimte proberen op te eisen en de toekomst van de stad mee te bepalen. Kinderen en tieners vormen hierin een minderheidsgroep die als gevolg van een zwakke burgerschapspositie weinig invloed uitoefenen op stedelijke onderzoeks- en planningsprocessen. Pleidooien om hier verandering in te brengen, worden vandaag sterk geïnspireerd door de kinderrechten en

het streven naar meer actorschap voor kinderen en tieners (S. De Visscher *et al.*, 2012).

Maar terwijl in 1989 de inspraak- en participatiekansen van kinderen en tieners worden vastgelegd als deel van het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), pleit al enkele decennia daarvoor een groep kritisch geëngageerde planners en architecten voor een democratischer en participatiever georganiseerde stadsplanning. Ze reageerden daarmee tegen de dominante top down, hoofdzakelijk economisch geïnspireerde besluitvormingsprocessen, over de hoofden van de mensen. Het inspireerde Lefebvre in 1968 tot het beschrijven van zijn invloedrijke *Right to the City* (Lefebvre, 1968). Ook ten aanzien van kinderen en jongeren bepleiten meerdere academici een meer mensgerichte planning met aandacht voor de beleving van de stad door kinderen. Voorbeelden hiervan zijn het grootschalig internationaal onderzoek *Growing up in cities* onder leiding van Kevin Lynch (1977) over de manier waarop kinderen hun relatie ervaren met de stedelijke ruimte, het onderzoek van Hart (1979) *Children's experience of place* over hoe kinderen ruimte in de stad percipiëren, en de kritische analyse van de positie en ontplooiingsmogelijkheden van arbeiderskinderen in de stedelijke woonomgeving in Colin Ward's (1978) *The child in the city*. Toch leidden deze studies tot weinig verandering in de mainstream planingspraktijk binnen steden, waardoor het vaak bij eenmalige projecten bleef (Derr *et al.*, 2018).

Het IVRK betekende in 1989 dus een welgekomen en noodzakelijke impuls in het creëren van een meer structurele basis voor participatieve planning met kinderen en tieners. Het idee van een gesegregeerde stad met geïsoleerde en duidelijk afgebakende speelzones werd steeds meer in vraag gesteld. De erkenning van het recht van het kind op spelen werd steeds meer een norm in het ontwerp van de woonomgeving voor kinderen. Onder andere de International Play Association (IPA) stelde zichzelf sinds de ratificatie van het Kinderrechtenverdrag tot expliciet doel “het recht van kinderen op spelen” te bevorderen, en beroepte zich daarbij op het artikel 31 uit het Kinderrechtenverdrag. Speelimpulsen werden steeds meer geïntegreerd in de stedelijke publieke ruimte vanuit een zogenaamde speelinclusieve aanpak (S. De Visscher, 2008).

De discussie over kindvriendelijke speelruimten werd geleidelijk uitgebreid tot een discussie over de kenmerken van een ‘kindvriendelijke stad’. De kindvriendelijke stad werd als internationaal beleidsconcept gelanceerd door Unicef in 1996, via de oprichting van het Child Friendly Cities Initiative (CFCI). Dit gebeurde in de nasleep van de UN Conference on Human Settlements (Habitat II), gericht op de ontwikkeling van leefbare steden voor iedereen. Kinderen werden hierin als ultieme toetssteen naar voor geschoven voor de leefbaarheid van steden, en participatieve planning bijgevolg als een belangrijk instrument. Volgens het CFCI is een kindvriendelijke stad een stad, of een ander systeem van lokaal beleid, die er zich toe verbindt de rechten van het kind te realiseren op lokaal niveau. De oorspronkelijke interpretatie van het concept van de kindvriendelijke stad bouwde dus expliciet voort op de rechten van het kind. Hoewel het concept van de kindvriendelijke stad – vanuit de invulling door het CFCI – naar meer aspecten verwijst dan enkel het ontwerp van de fysieke omgeving van kinderen, neemt dit ruimtelijk aspect toch een centrale positie in. Het CFCI

wil planners helpen om de stad te ontwerpen die kinderen willen en nodig hebben. Een Vlaams Netwerk Kindvriendelijke Steden werd onder impuls van het onderzoekscentrum Kind & Samenleving opgericht in 1999. Een Europees netwerk (ENCFC) volgde in 2001. In dezelfde periode ontstond er onder impuls van het stadsbestuur van Stuttgart een Europees netwerk “Cities for Children” (S. De Visscher, 2008). Ook in het Vlaamse Netwerk Kindvriendelijke Steden ging de aandacht initieel vooral naar de materiële inrichting van de publieke ruimte (Verhaeghe, 2001).

Het toegenomen bewustzijn over kindvriendelijkheid leidde ten slotte tot een geleidelijke zoektocht naar certificering en accreditering: steden en gemeenten willen kunnen aantonen dat ze kindvriendelijk zijn. Sinds 2014 erkent het Vlaamse label kindvriendelijke steden en gemeenten lokale besturen die streven naar de realisatie van de rechten van het kind. Maar ook internationaal stimuleert het CFCI het gebruik van checklists en accreditatiesystemen om de implementatie van het IVRK op lokaal niveau te stimuleren. Om als kindvriendelijke stad of gemeente gelabeld te worden, moet men kunnen aantonen dat men de juiste professionele (en participatieve) onderzoeks- en planningsprocessen en interventies uitvoert in het belang van kinderen en gezinnen. De betekenis van een kindvriendelijke stad wordt dus in deze benadering hoofdzakelijk ingevuld door volwassen professionals die kinder-rechten bewuster als kapstok hanteren voor lokaal beleid – inclusief aandacht voor goed geplande inspraakmomenten met kinderen en tieners.

1. NIET OVER MAAR MET KINDEREN EN TIENERS

Vandaag is de expertise rond kindvriendelijke lokale planning in de meeste Westerse steden sterk toegenomen onder impuls van bovenstaande ontwikkelingen. Men is steeds meer overtuigd van de zinvolheid om interventies niet enkel vorm te geven voor deze groep, maar hen als volwaardige partner te betrekken in het nadenken over de stad. Kinderen en tieners kunnen vanuit hun leefwereld immers een diversiteit aan prioriteiten aanreiken. Waar traditioneel gedacht wordt dat kinderen kindvriendelijkheid vooral zien als voldoende spel en sport in de stad, hebben kinderen en tieners ook een mening en visie op andere, minder evidente thema's, zoals omgevingskwaliteit, werkgelegenheid en dienstverlening van het OCMW (Piessens *et al.*, 2015; Sacré *et al.*, 2016). Daarnaast beantwoorden kinderen en tieners de vraag wat een goede stad is en waartoe die moet bijdragen op een subjectieve manier. Vanuit dit opzicht is kindvriendelijkheid moeilijk vast te leggen in objectieve criteria, en ligt de uitdaging in het zoeken naar meer contextualisering in plaats van standaardisering achter het begrip kindvriendelijkheid (S. De Visscher, 2016). Een benadering die afstapt van het idee dat kindvriendelijkheid in een universeel model gevat kan worden dat goed is voor alle kinderen en tieners, en de aandacht vestigt op het ondersteunen en bevorderen van het stedelijk medeburgerschap van kinderen en tieners in uiteenlopende situaties en contexten. De discussie over de betekenis van een kindvriendelijke stad moet bovendien niet enkel gaan over wat ‘goed’ is voor kinderen en tieners, maar moet kinderen en tieners ook kansen bieden om samen na te denken over wat ‘goed’ is voor de stad en al haar bewoners en gebruikers. Deze benadering is noodzakelijk en waardevol, net omdat ze een opening creëert voor kinderen en

tieners om mee na te denken over de prioriteiten van een stad, wijk of buurt. Daarom definiëren we een kindvriendelijke stad als een stad die mogelijkheden creëert om kinderen en tieners, net als andere groepen in de stad, mee te laten nadenken over wat de stad als geheel nodig heeft (*cf. Sacré et al., 2016*).

Deze benadering stelt participatief werken als containerbegrip kritisch in vraag. Want waar steeds meer dan vroeger stedelijke planningsactoren overtuigd zijn dat participatie belangrijk is, dreigt participatief werken in de praktijk steeds meer een technisch-instrumentele kwestie te worden, met veel nadruk op de meest effectieve methodieken, een zo divers mogelijke groep deelnemers bereiken en behouden, impact creëren op beleidsagenda's, enzovoort. Hoewel deze technische vragen over participatieve planning en onderzoek belangrijk zijn voor het slagen van een participatieproces, dreigen de achterliggende politieke vragen op de achtergrond te verdwijnen, namelijk het creëren van een machtsvrije, democratische dialoog over samenleven in de stad. In het vervolg van deze bijdrage komen er drie invullingen aan bod waarop het recht op participatie in stedelijke onderzoeks- en planningsprocessen conceptueel vorm kan krijgen. Participatie verschijnt ten eerste als een middel om tot betere interventies in de stad te komen of een democratisch draagvlak te creëren voor deze interventies. Ten tweede moeten stedelijke onderzoeks- en planningsprocessen ertoe bijdragen dat zoveel mogelijk kinderen en tieners kunnen, willen en mogen deelnemen aan de stedelijke ruimte en de aanwezige voorzieningen. En ten slotte vergt participatieve planning als gedeeld leerproces permanente aandacht voor de verbinding van de leefwereld van diverse groepen kinderen en tieners met de rest van de stad.

2. PARTICIPATIE ALS MIDDEL

De vaakst gehanteerde invulling van participatieve planning vertrekt vanuit een methodische benadering van participatie. Kinderen en tieners moeten voldoende mogelijkheden krijgen om direct of indirect mee richting te geven aan het stedelijk beleid en hun eigen leefwereld, zoals artikel 12 van het IVRK bepaalt. De rollen die zij daarbij kunnen innemen variëren van begunstigden van beleid, informanten over hun eigen leefwereld, beoordelaars, consultants, adviseurs tot medeplanners, drijvende krachten of initiatiefnemers. De kwaliteit van een participatief onderzoeks- en planningsproces wordt in deze benadering bepaald door de kwaliteit van de gekozen participatiemethodiek en de mate waarin die deelnemers aanspreekt, aansluit bij hun leefwereld en competenties, en tot de beoogde antwoorden van deelnemers leidt op de vooropgestelde vragen. Er bestaan talrijke overzichtswerken van 'goede' methodieken en case studies (zie bv. *Derr et al., 2018*; *Hart, 1997*; *Sacré et al., 2016*; *Vanderstede et al., 2011*).

Participatief werken heeft vanuit deze invulling een aantal instrumentele voordelen: een goed uitgewerkte participatiemethodiek werkt educatief, pacificerend en integrerend (*Bouverne-De Bie & De Visscher, 2008*; *Thomassen, 1979*). De educatieve functie verwijst naar de leerervaringen die men in een participatietraject beoogt. Door te participeren, leren en oefenen kinderen en tieners allerhande democratische vaardigheden zoals een eigen mening formuleren, onderhandelen, compromissen

sluiten, enzovoort. Of ze leren hoe architectuur en planning werken, zoals in het voorbeeld van ‘Built Environment Education’ dat door Jugend Architektur Stadt (JAS) werd ontwikkeld (Million & Heinrich, 2014). JAS wil kinderen en jongeren de kans bieden om deel te nemen aan ruimtelijke ontwerp- en planningsprocessen. Door in dialoog te gaan met kinderen en jongeren over hun perspectief op de gebouwde ruimte, en door hun verantwoordelijkheidsgevoel en kritische zin rond de interactie met de omgeving aan te wakkeren, wil JAS de creativiteit en expressiemogelijkheden van kinderen en jongeren versterken. JAS koppelt participatie expliciet aan educatieprocessen met betrekking tot de bebouwde omgeving. Educatie is gebaat bij een degelijke visie op participatie en in participatietrajecten zijn automatisch leerprocessen verweven (Million & Heinrich, 2014).

De pacificerende functie van een participatiemethodiek verwijst naar het democratisch draagvlak dat via participatie gecreëerd wordt. In de praktijk wordt dit vaak ook vanuit een preventief oogpunt ingevuld: een participatief ontworpen speel- of ontmoetingsplek heeft meer kans om effectief gebruikt te worden of minder geïndagelijkt te worden, wanneer het samen met de beoogde gebruikers tot stand is gekomen. Hierdoor ontstaat een dunne grens met mogelijke vormen van schijnparticipatie waarin kinderen en tieners weliswaar worden gehoord, zonder echter wezenlijke invloed uit te kunnen oefenen.

De integrerende functie van participatie, ten slotte, verwijst naar de ervaring deel uit te maken van een bredere gemeenschap door gehoord te worden over publieke aangelegenheden of deel te nemen aan inspraakactiviteit. Een participatief onderzoeks- en planningsproces kan in deze opvatting ook een opportuniteit betekenen om meer zichtbaarheid te creëren voor de situatie van kinderen en tieners, en dialoogruimte te creëren voor deze groepen in huidige en toekomstige onderzoeks- en planningsprocessen. Een goed uitgevoerd en breed bijgewoond inspraakmoment creëert vaak de voedingsbodem om bepaalde kindvriendelijke ingrepen (hoger) op de lokale beleidsagenda te krijgen, of als drukingsmiddel naar lokale besturen toe om een bepaalde ingreep in het belang van kinderen beslist te krijgen.

Hoe belangrijk methodieken ook zijn, de realisatie van een kindvriendelijke stad is niet te herleiden tot eenmalige instrumentele acties. Met een methodische benadering van participatieve onderzoeks- en planningsprocessen gaan er immers een aantal uitdagingen gepaard. Om te beginnen creëert de focus op participatiemethodieken een onderscheid tussen participanten en non-participanten: zij die wel deelnemen aan de aangeboden participatiekansen, en zij die dit niet doen. Ook ‘non-participatie’ is echter een betekenisvol antwoord op een concrete situatie, dat weliswaar niet altijd zo gehoord wordt (Bouverne-De Bie, 1999). Het risico bestaat dat deze ‘moeilijk bereikbare groepen’ verder gemarginaliseerd worden in de vormgeving van de lokale samenleving omdat ze de aangeboden participatie kansen ‘niet grijpen’. Wat als non-participatie begrepen wordt, verwijst echter vaak naar een andere manier van participeren. Met andere acties of woorden, vanuit andere vragen, of met andere doelen. Dit op het spoor komen, vraagt vaak een open en geïnteresseerde houding, en het durven loslaten van de voorgestructureerde participatiemethodieken, om de betekeniswereld van deze groepen geleidelijk te leren kennen. Participatie draait om langlopende, diepgaande processen en engagementen. Het gaat

over menselijk contact, oprechte interesse en het opbouwen van vertrouwen (K. De Visscher, 2018).

Een andere uitdaging die met deze methodische benadering van participatieve planning gepaard gaat, heeft te maken met het soort informatie dat wordt gegenereerd. Veel participatiemethodieken vertrekken immers vanuit ofwel (een variant van) de vraag wat kinderen, tieners en/of hun ouders willen, waaruit een longlist van allerhande mogelijke (en vooral ook onmogelijke) ingrepen voortkomen waaruit de opdrachtgever kan kiezen. Ofwel worden ze ingezet om gerichte antwoorden op gerichte vragen van de opdrachtgever te verzamelen: welk speeltoestel moet in dit park komen, welke kleuren geven we aan de tegels,... In beide gevallen wordt de rol van kinderen en tieners in stedelijke onderzoeks- en planningsprocessen ingekleurd als consumenten van stedelijk beleid wiens invloed ingeperkt blijft tot het kunnen laten horen wat ze leuk vinden, en dreigt participatie van haar politieke kern ontdaan te worden: de herverdeling van de dominante machtsverhoudingen in de (lokale) samenleving in de richting van meer sociale rechtvaardigheid, en het organiseren van een democratische en machtsvrije dialoog over de toekomst van de stad.

3. PARTICIPATIE ALS DOEL

Participatie kan ook als een doel van stedelijke onderzoeks- en planningsprocessen benaderd worden. In dat geval moet planning bijdragen tot stedelijke voorzieningen en ruimtes die betaalbaar, bereikbaar, begrijpbaar, bruikbaar en beschikbaar zijn voor alle kinderen en jongeren. Dit in lijn met artikel 2 uit het IVRK. Er gaat bovendien, gebaseerd op artikel 3 van het IVRK, bijzondere aandacht naar de participatiemogelijkheden voor maatschappelijk kwetsbare kinderen en tieners.

De focus ligt in deze benadering dus niet zozeer op de meest effectieve participatiemethodieken, maar op het ontwikkelen van een lokaal beleid dat inzet op een inclusief burgerschapsmodel waarin alle kinderen en tieners zich thuis voelen en hun belangen weerspiegeld zien in het beleidsproces. Concreet betekent dit dat kindvriendelijke onderzoeks- en planningsprocessen ertoe bijdragen dat kinderen en tieners op uiteenlopende manieren kunnen, mogen en willen aanwezig zijn in de stedelijke ruimte en/of gebruik maken van de stedelijke voorzieningen (S. De Visscher, 2008). De verschillende vormen van aanwezigheid van kinderen en tieners in de stad hangen samen met de interacties tussen het ruimtelijk ontwerp van de woonomgeving, de gesocialiseerde betekenissen en grenzen in de woonomgeving, en de individuele voorkeuren en toe-eigeningsprocessen van kinderen en tieners. Het 'kunnen' aanwezig zijn in de stad is afhankelijk van de ruimtelijke condities en de stedelijke infrastructuur van de stad. Het 'mogen' aanwezig zijn in de stad heeft te maken met de fysieke en mentale grenzen die worden gesteld aan de aanwezigheid van kinderen en tieners, en die onderhandeld worden met de diverse gemeenschappen waarvan kinderen en tieners deel uitmaken. Het 'willen' aanwezig zijn in de stad verwijst naar de eigen voorkeuren en de manieren waarop het actorschap van kinderen en tieners tot uitdrukking komt, en hoe ze omgaan met (de grenzen van) de stedelijke samenleving. Door aandacht te hebben voor de specifieke (sociale, ruimtelijke, culturele) contexten waarin kinderen en tieners opgroeien en door hun positie te ondersteunen, kunnen ontplooiingskansen in de stedelijke samenleving gecreëerd worden. Dit

impliceert dat de uitdaging van de kindvriendelijke stad niet stopt bij het peilen naar de tevredenheid over bepaalde voorzieningen, maar vooral bestaat uit het inzetten op de handelingsmogelijkheden van kinderen en tieners (Sacré *et al.*, 2016).

De autonome bewegingsvrijheid van kinderen en tieners in de openbare ruimte is de afgelopen decennia dramatisch afgenomen, onder invloed van de toegenomen angst bij ouders voor de mogelijke gevaren waarmee hun kinderen zouden kunnen geconfronteerd worden door het verkeer, vreemde mensen of criminaliteit. Uit onderzoek naar buiten spelen in 2009 bleek dat op 25 jaar tijd het aantal buiten spelende kinderen gehalveerd was (Van Gils, 2009). Vooral tienermeisjes lijken amper nog gebruik te maken van de publieke ruimte (Loukaitou-Sideris & Sideris, 2009).

Stedelijke publieke ruimtes worden steeds minder inclusief. Vooral in centrumsteden weerklinkt de kritiek steeds luider in welke mate men van een kindvriendelijke stad kan spreken, wanneer de meest kwetsbare situaties van uitsluiting en armoede niet opgelost geraken. Zo wezen Pascal Debruyne en Jan Naert (2015) er eerder al op dat een label voor kindvriendelijke steden en gemeenten faalt in de praktijk als we geen structureel en gelaagd antwoord vinden voor de noden van de meest kwetsbare gezinnen met kinderen. Ze verwijzen dan specifiek naar het hardnekkig probleem van dak- en thuisloosheid bij gezinnen met kinderen.

4. PARTICIPATIEVE PLANNING ALS GEDEELD LEERPROCES

De grote verscheidenheid en ongelijkheid in sociale, culturele en geografische omstandigheden en betekenisverleningen van kinderen en tieners, maakt het moeilijk om tot een eenduidig ontwerp van een kindvriendelijke stad te komen. Niet enkel worden met zo'n universeel ontwerp de verschillen en ongelijkheden tussen kinderen en tieners onderschat, ook worden de verschillen tussen kinderen en andere groepen in de stad overschat. De stad en de stedelijke ruimte worden stevig (over)bevroegd vandaag de dag door onder meer de toenemende druk op de woningmarkt, de steeds scherpere conflicten rond mobiliteit, de uiteenlopende claims op de schaarse publieke ruimte door burgers, belangengroepen en economische spelers, de overbrevaging van onderwijs en sociale voorzieningen in de stad, de hardnekkige sociale ongelijkheid en culturele conflicten, enzovoort. In zo'n context wordt de verleiding groot om de belangen van kinderen en tieners te plaatsen tegenover die van andere groepen in de stad. Een stedelijk welzijnsbeleid zet dan bijvoorbeeld in op *kinderarmoede*, en een *kindtoets* moet dan de specifieke belangen van kinderen en jongeren bewaken in de besluitvorming. Veel steden willen echter ook 'vriendelijk' beleid voeren tegenover senioren, rolstoelgebruikers, ondernemers, holebi's, vluchtelingen, enzovoort. Iedere groep, activiteit of functie moet een eigen plek krijgen, met steeds minder contact tussen verschillende sociale, culturele en leeftijdsgroepen als gevolg (Derr *et al.*, 2018; Madanipour, 2013). Dit terwijl kinderen en tieners (de mogelijkheid tot) dit soort contacten net als een belangrijke kwaliteit van publieke ruimtes bestempelen (bv. Bessell, 2017).

In plaats van doelgroepen steeds meer naast elkaar te plaatsen, hebben we vandaag meer dan ooit nood aan verbinding tussen groepen in de samenleving. De verbin-

dende factor tussen al de belangen van die groepen ligt in de ontwikkeling van een duurzame, leefbare en aantrekkelijke stedelijke omgeving. Een kindvriendelijk stedelijk beleid vraagt daarom een continu en collectief leerproces tussen professionals, beleidsmakers, kinderen, tieners en andere stakeholders in de stad. De alledaagse leefwereld van kinderen en tieners neemt een centrale plek in dit leerproces in. Een kindvriendelijke stad betreft kinderen en tieners in het nadenken over de toekomst van de stad.

In een eerder project ontwikkelden we een model van participatieve planning waarin participatie niet wordt ingeperkt tot eenmalige inspraakacties die peilen naar wat kinderen leuk vinden of veranderd willen zien (Sacré *et al.*, 2016). In dit KIDS-model (zie ook <http://www.kids-gids.be>) staan de planners niet langer alleen aan het stuur van een onderzoeks- en planningsproces, maar wordt het een gedeeld verhaal tussen stedelijke actoren (kinderen, tieners, volwassen bewoners en gebruikers van de stad, beleidsmakers, planners, stadswerkers,...). Dit maakt dat er meer ruimte nodig is voor uitwisseling en dialoog tussen deze partners. Daarom spreekt het KIDS-model over planning als publieke dialoog aan de hand van vijf fasen: kijken en onderzoeken, uitwisselen en ordenen, verbeelden en experimenteren, toetsen en selecteren, en tussenkomen en presenteren.

We spreken over kindvriendelijkheid als een gedeeld en open leerproces, waarbij we twee belangrijke verschuivingen onderscheiden in vergelijking met de methodische invulling van participatieve planning. Ten eerste is kindvriendelijkheid geen fysiek-ruimtelijk te bereiken toestand, maar een continu leerproces. Dit betekent dat een stad nooit kindvriendelijk is, maar wel kindvriendelijker kan worden door kinderen en tieners mee te laten nadenken over wat de stedelijke samenleving nodig heeft. Eerder legden we uit dat kinderen en tieners op heel uiteenlopende manieren moeten kunnen, mogen en willen aanwezig zijn in de stedelijke ruimte. Vanuit deze betrachting is kindvriendelijkheid moeilijk vast te leggen in 'dikke' omschrijvingen (begrepen als een vastomlijnd concept met universele criteria voor kindvriendelijkheid). We kiezen daarom voor een invulling van kindvriendelijkheid die het burgerschap van kinderen en tieners duidelijk naar voor schuift in planning en tegelijkertijd voldoende openheid laat om aan te sluiten bij de diversiteit aan burgerschapspraktijken in de stad.

We spreken daarom over kindvriendelijkheid als een leerproces in plaats van een te bereiken toestand. Kindvriendelijkheid als leerproces impliceert dat er ruimte wordt gecreëerd voor verschillende, soms tegenstrijdige, definities van een kindvriendelijke omgeving en dat er aandacht is voor de historische ontwikkeling van deze verschillende definities. Naast de assessment en verbetering zijn ook onderzoek en reflectie de inzet van dit leerproces. Bij assessment worden van bovenaf criteria voor kindvriendelijkheid bepaald die vervolgens worden opgelegd aan de verschillende wijken. Bij reflectie wordt de betekenis van kindvriendelijkheid uit de specifieke context en betekenissen van de wijken zelf geconstrueerd. Het gaat met andere woorden niet enkel over het meten van kindvriendelijkheid aan de hand van indicatoren, om de kindvriendelijkheid van stedelijke buurten vervolgens te verhogen. Het moet ook gaan over voeding geven aan de reflectie over de huidige kindvriendelijkheid van specifieke buurten en het aanreiken van handvatten om kindvriendelijkheid te

onderzoeken vanuit de betekenissystemen in die buurten zelf. Dit houdt in dat de eigen kennis van deelnemers niet beschouwd wordt als een soort van ‘nog-niet kennis’ die moet aangevuld worden door professionele stadswerkers, maar als een andere kennis dan die van andere stedelijke actoren. Deze wederzijdse afhankelijkheid tussen verschillende actoren bij de bepaling van wat in deze context, voor deze kinderen en tieners, op dit moment, en op deze plek een goede interventie is, vormt precies het vertrekpunt van het leerproces.

Dit brengt ons bij de tweede verschuiving, waarbij het leerproces een expliciet gedeeld karakter krijgt. De topics in het leerproces gaan immers niet enkel over kinderen en tieners, maar over de gehele stedelijke samenleving. Eerder definieerden we een kindvriendelijke stad als een stad die mogelijkheden creëert om kinderen en tieners mee te laten nadenken over wat de stad als geheel nodig heeft. Om kinderen en tieners op een zinvolle manier te betrekken in dit gesprek over de toekomst van de stad, hebben ze nood aan kaders die hen de mogelijkheden tonen van de stad. Participatie is in die zin steeds een open en gedeeld leerproces voor alle betrokkenen. Wanneer een dergelijk proces start vanuit de vraag wat kinderen en tieners willen, dan zullen zij enkel kunnen antwoorden binnen de grenzen van wat zij al kennen of elders gezien hebben. Het gedeeld leerproces dat we voorstellen houdt dus in dat kinderen en tieners ondersteund worden om op nieuwe manieren naar de stad te kijken. Maar ook voor de andere betrokkenen houdt dit de opgave in om de eigen vooraf bepaalde kaders opzij te leggen en bereidheid te tonen om via de bril van kinderen en tieners op nieuwe manieren naar de stad te kijken als ruimtelijke, sociale en symbolische realiteit. (Sacré *et al.*, 2016)

Participatie als gedeeld leerproces zoekt actief de verbinding op tussen betekenissen die professionele stakeholders uit verschillende disciplines, verschillende groepen kinderen en andere bewoners en gebruikers van een omgeving hebben. Door samen na te denken over het verzamelde materiaal overheen de grenzen van elkaars expertise en mening, wordt het mogelijk om visies uit te wisselen en het materiaal te ordenen in thema's, kwaliteiten en tekorten. Deze reflectie maakt het mogelijk om in ontwerp het perspectief van één groep te overstijgen en te komen tot prioritaire collectieve thema's voor de stad die verder gaan dan thema's voor een specifieke doelgroep. Ook het nadenken over oplossingen om kwaliteiten te versterken en tekorten op te lossen kan zo als een gedeeld onderzoeksproces opgevat worden (Sacré *et al.*, 2016).

5. BESLUIT: KINDVRIENDELIJKE STAD EN PARTICIPATIERECHTEN

In deze bijdrage onderzochten we de betekenis van het recht op participatie in relatie tot de planning van een kindvriendelijke stad. Het IVRK geeft een belangrijke impuls om meer in te zetten op participatieve onderzoeks- en planningsprocessen in de realisatie van kindvriendelijke steden. Maar de gestegen aandacht voor participatie leidt tot erg uiteenlopende praktijken. Een te eenzijdig instrumentele benadering van participatieve onderzoeks- en planningsprocessen kan ten koste gaan van de politieke kernbetekenis van participatief werken, namelijk het organiseren van een democratische dialoog over de verhoudingen binnen de stad en de vormgeving van

de toekomst van de stad. Het gaat om wie de krijtlijnen van een stad kan bepalen, op basis van welke belangen en legitimeringen.

Stadsplanning en ontwerp kunnen daarom gezien worden als een waardevol forum voor samenlevingsopbouw (Sacré *et al.*, 2016). Samenlevingsopbouw staat voor de interventies door lokale samenlevingsverbanden die bijdragen aan de aanpak van collectieve problemen. De betrokkenheid en participatie van burgers doorheen het hele traject is essentieel. Deze interventies zijn (net als stedelijke planning) gericht op het veranderen van de samenleving zodat ze democratischer en sociaal rechtvaardiger wordt. Door stedelijke planning te benaderen als een forum, dialoog en continu leerproces wordt het mogelijk om verschillende stedelijke actoren te betrekken en coalities op te zetten. Deze publieke dialoog is een open proces dat de expertise erkent van alle stedelijke actoren en die integreert in het uiteindelijk vorm geven van de stedelijke ruimte. Stedelijke planning heeft belangrijke kwaliteiten in het faciliteren van dialoog, over de ervaren kwaliteiten en potenties van de stedelijke ruimtes, over ontplooiingskansen, over een gewenste toekomst. In deze dialoog bestaat de kunst erin om de wederzijdse verbinding tussen de diverse perspectieven te capteren en om die vervolgens terug ter discussie te stellen.

Een kindvriendelijke stad is dan ook in de eerste plaats een stad die maximale ontplooiingskansen biedt aan alle kinderen en jongeren in de stad, en hen actief betreft als medeburgers in het nadenken over de stad van morgen.

LITERATUUR

- Bessell, S. (2017). The Role of Intergenerational Relationships in Children's Experiences of Community. *Children & Society*, 31(4), 263-275. doi:10.1111/chso.12197.
- Bouverne-De Bie, M. (1999). Participeren in een complexe sociale wereld. In H. Baert, M. Bouverne-De Bie, A. Desmet, L. Hellinckx & L. Verbeke (Eds.), *Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen* (pp. 211-223). Brugge: die Keure.
- Bouverne-De Bie, M., & De Visscher, S. (2008). Participatie: een sleutelbegrip in de samenlevingsopbouw. In A. Desmet, H. Baert, M. Bouverne-De Bie & L. Verbeke (Eds.), *Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen* (pp. 41-53). Brugge: die Keure.
- De Visscher, K. (2018). Moeilijk bereikbare doelgroepen bestaan niet. *sociaal.net*. Retrieved from <https://sociaal.net/achtergrond/moeilijk-bereikbare-groepen-bestaan-niet/>.
- De Visscher, S. (2008). *De sociaal-pedagogische betekenis van de woonomgeving voor kinderen*. Gent: Academia Press.
- De Visscher, S. (2016). *The subjectification of the child friendly city (Keynote Paper)*. Paper presented at the 8th International Child in the City Conferende, Ghent. https://www.researchgate.net/publication/310678339_The_subjectification_of_the_child_friendly_city_Keynote_paper.
- De Visscher, S., Reynaert, D., & Bouverne-De Bie, M. (2012). Kinderrechten als referentiekader voor kindvriendelijkheid: opvattingen en discussies. *TJK*, 13(1), 40-52.
- Derr, V., Chawla, L., & Mintzer, M. (2018). *Placemaking with children and youth: participatory practices for planning sustainable communities*. New York: New York University Press.
- Hart, R. (1979). *Children's experience of place*. London: Irvington Press.

- Hart, R. (1997). *Children's participation. The theory and practice of involving young citizens in community development and environmental care*. London: Earthscan Publications.
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville*. Paris: Anthropos.
- Loukaitou-Sideris, A., & Sideris, A. (2009). What brings children to the park? Analysis and measurement of the variables affecting children's use of parks. *Journal of the American Planning Association*, 76(1), 89-107.
- Lynch, K. (1977). *Growing up in cities*. Cambridge: MIT Press.
- Madanipour, A. (Ed.) (2013). *Whose public space? International case studies in urban design and development*. Abingdon: Routledge.
- Million, A., & Heinrich, A. J. (2014). Linking participation and built environment education in urban planning processes. *Current Urban Studies*, 2(4), 335-349.
- Naert, J., & Debruyne, P. (2015). Maak van Gent een thuis voor iedereen. *sociaal.net*. Retrieved from <https://sociaal.net/achtergrond/maak-van-gent-een-thuis-voor-iedereen/>.
- Piessens, A., Vaningelgem, F., Berten, H., & Marreel, M. (2015). *Een kindfocus in de stadsmonitor: van perceptiestudie tot digitale tool om kinderen en jongeren te bevragen*. Brussel: Kind en Samenleving.
- Sacré, H., De Haene, J., Lauwers, L., De Visscher, S., Foré, P., De Brauwere, G.,... Verschelden, G. (2016). *Kids-gids. Samen met kinderen en tieners de stad van morgen plannen*. Antwerpen: Garant.
- Thomassen, J. (1979). Burgers in twee gedaanten. *Beleid en maatschappij*, 7(2), 38-72.
- Van Gils, J. (2009). Buiten spelen vandaag (en graag ook nog morgen). *TJK*, 2009(2), 123-131.
- Vanderstede, W., Vaningelgem, F., & Dekeyser, P. (2011). *Kind en ruimte. Over reuzenkaarten en wegvragertjes*. Meise: Kind en Samenleving.
- Verhaeghe, B. (2001). Netwerk van kindvriendelijke steden. *Krax*, 1(3), 47-52.
- Ward, C. (1978). *The child in the city*. New York: Pantheon Books.